

Bilge Ercilasun, *İkinci Meşrutiyet Devrinde Tenkit-1. Türkçü Tenkit*, Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü, Ankara 1995, X+336 s.

Sanat ve edebiyat hayatında tenkidin önemli bir yeri vardır. Fakat zamanla müstakil bir nevi hâline gelen tenkidin bizde varlığı hâlâ tartışılır. Nasıl Fransız, Rus romanı gibi romanımız olmasa da bizim de bir romanımız varsa, hakikî anlamda tenkidin yokluğu söylene de bizim ölçülerimizde bir tenkit elbette vardır. Klâsik edebiyatta özellikle eser mukaddimelerinde, tezkirelerde gördüğümüz tenkit örnekleri Tanzimat'tan sonra Şinasî'nin "mebhusatün anha" münakaşası ile başlayarak Namık Kemal'de özellikle Recâizâde M. Ekrem, Ahmet Midhat, Muallim Naci, Beşir Fuat, Mizancı Murat, Abdurrahman Süreyya, Hacı İbrahim Efendi vb. şahsiyetlerde devam eder. Tenkitler belli konularda kümeleşir. Bu konuların başında eski edebiyat gelir. Hemen pek çok şairimiz ve yazarımız-tabii en başta Namık Kemal ve Recâizâde M. Ekrem vardır-çeşitli vesilelerle eski edebiyatımızı tenkit ederler. Sonra dil münakaşaları bütün bir devreyi kaplar. Hatta bu 1920'lere kadar uzanır. Türkçenin sadeleşmesi, Arapça ve Farsça karşısında istiklâlini kazanması, gramer ve sözlüğünün yapılması, terimler, alfabe ve imlâ vb. konular 1866'dan sonra münevverimizin en çok kalem oynattığı, gazete ve dergilerimizi en fazla işgal eden konulardır. Eski-yeni tartışmaları ve yeni edebiyatın özelliklerinin anlatıldığı yazılar da ayrı bir kolu teşkil eder. Bu dönemde bazı eserlerin de üzerinde fazlaca yazı yazılmış, çeşitli tenkitler yapılmıştır. Bunların başında Ahmet Cevdet Paşa'nın Belâgat-ı Osmaniyye'si, Recâizâde Mahmut Ekrem'in Talim-i Edebiyat'ı gelir. Üzerinde çok konuşulan, yazı yazılan, münakaşa yapılan, hakkında pek çok tenkit yazılan şahsiyetler de vardır. Bunların başında da Abdülhak Hamit vardır.

Belli meseleler etrafında yapılmış tenkitler de bulunmaktadır. Hayaliyyun-hakikiyyun, klâsikler, dekanlık tartışmaları gibi.

Bütün bunlar müstakil araştırma konusu yapılabilir. Nitekim bazıları yapılmıştır da. Ayrıca edebî şahsiyelerin tenkidî görüşleri ve tenkitleri için de müstakil çalışmalar yapılabileceği gibi bunlar monoğrafilerde de söz konusu edilebilir. Bunlara ek olarak devir tenkitleri de müstakilen ele alınabilir. Nitekim daha önce *Servet-i Fünun Edebiyatında Tenkit*'i neşreden Bilge Ercilasun, şimdi de *İkinci Meşrutiyet Devrinde Tenkit-1 Türkçü Tenkit*'i yayımladı.

İkinci Meşrutiyet devri gazete, dergicilik bakımından olduğu kadar fikir hareketleri bakımından da büyük bir canlılık içerisindeydi. Öte yandan bu dönemde yazar, şair ve aydınlarımızın sanat ve edebiyat anlayışlarında değişimler

olmuş, batı edebiyatı ve batılı anlayışlar daha yakından tanınmaya başlamıştır. Tabiatıyla arada Ara Nesil ve Servet-i Fünun tecrübeleri vardır. Üstelik sosyal ve siyasî şartlar da büyük ölçüde değişmiştir. Bunun için de Bilge Ercilasun eserinin Giriş(s.1-75) bölümünde önce *İkinci Meşrutiyete Kadar Tenkit*'i söz konusu eder. Burada Servet-i Fünun'a kadarki dönemin iki buçuk sayfa işgal ettiği hâlde Servet-i Fünun'un dört sayfa tutmasını yazarın yukarda bahsettiğimiz eseriyle irtibatlandırıp hoş karşılayalım. Esasen burda muvazene meselesi dikkati çekmektedir. Araştırmacı sonra *İkinci Meşrutiyet Devri* başlığında o dönemi sırasıyla A) Tarihi ve Siyasî Durum, b) Edebî ve Sosyal Durum: 1. Fikir Akımları ve Edebiyat, 2. Edebî Akımlar, 3. Dernekler ve Basın-Yayın Organları, 4. Edebiyat-Yönetim İlişkisi, 5. Ziya Gökalp'in tesiri ve Eğitim başlıkları altında çeşili yönlerden ele alır ve çalışmanın esasına zemin hazırlamak ister. Kitabın adı *İkinci Meşrutiyet Devrinde Tenkit* olduğu için olacak Cumhuriyet'e kadar gelinir. Özellikle tarihî ve siyasî durumla ilgili söylenecek sözümüz yok. Zira bu bir bakış açısidir. Yazar tarihî olayları haklı olarak kendi açısından değerlendirmiştir. Yalnız bir zühul var ki onun ikinci baskılarda mutlaka düzeltilmesi gerekir:

“Balkan devletleri gizli bir hazırlık içindedirler. Artık II. Abdülhamit'in anlaşmalarına mani olan gizli ve şuurlu siyasetinden kurtulmuşlardır. Rusya'nın gayretleriyle aralarında anlaşmaya çalışırlar. 3 Temmuz 1911'de ittifak gerçekleşir. Kiliseler kanunu diye bilinen bu ittifaktan ne yazık ki Osmanlı hükümetinin haberi olmamıştır...” (s.13) Burada sözü edilen ittifak Kiliseler Kanunundan sonra kurulmuştur. Kiliser Kanununu ise iktidar olan İttihat ve Terakki hükümeti çıkarmıştır. Osmanlı hükümetinin haberdar olmadığı Balkanlardaki devletlerin kendi aralarındaki ittifaktır.

Giriş'in Edebî ve Sosyal Durum başlığında 1. Fikir Akımları ve Edebiyat söz konusu edilirken daha çok bir hayli eskimiş bulunan Ziya Gökalp'in Türkçülüğün Esaslarındaki Türkçülük tarihine, Agâh Sırrı Levent'in Türkçülük ve Millî Edebiyat yazısına, Peyami Safa'nın Türk İnkılâbına Bakışlar kitabına dayanılmasa herhalde daha iyi olurdu. O zaman belki olayların özüne daha derinden ve yakından nüfuz edilebilirdi. Bununla beraber bu ve Edebî Akımlar- edebî temayüller demek belki daha gerçekçi olurdu- Dernekler ve Basın Yayın Organları bir Giriş'te olması gerekenden daha derin, ayrıntılı ve ihatalıdır. Edebiyat Yönetim İlişkisi başlığı ise edebiyat-yöneticiler ilişkisi diye değiştirilseydi hem kendi gerçeği ile hem de esasen içinde anlatılanla daha güzel uyuyordu.

Çalışma asıl bundan sonra başlıyor. Fakat yukarda da belirtildiği gibi dönemin pek çok meselesinin sergilendiği Giriş bölümü gerçekten el attığı meseleler bakımından son derece önemlidir. Bundan sonra dört bölümden oluşan

eserin ilk bölümü Yeni Lisandaki dil-üslûp meselesine tahsis edilmiştir. Yalnız burada İkinci Meşrutiyet (1908) ten Yeni Lisan Hareketine (1911) kadarki devrenin boşlukta kaldığı zannedilmesin. Bilge Ercilasun, Yeni Lisan Hareketi öncesini ayrıca ele almaktadır. Burada bilhassa Servet-i Fünun ve bu devrede çıkmış diğer dergilerin ve Türk Derneği etrafındaki faaliyetlerin söz konusu edildiği görülmektedir.

Genç Kalemler, Türk Derneği, Çocuk Bahçesi ve benzeri dergilerdeki dil ve sanat tartışmaları söz konusu edilir. Genç Kalemler sonrasında Türk Yurdu, Yeni Hayat, Türk Sözü Dergileri teker teker ele alındıktan ve değerlendirildikten sonra tartışılan konular dil ve üslûp başlıklarında verilir.

İkinci Bölüm *Edebiyat* başlığını taşır. Burada Türkçü dergilerde üzerinde durulan edebiyat meseleleri a) Millî Edebiyat, b) Edebiyat ve Yeni Hayat, c) Edebiyatta Tekâmül, d) Edebiyatta Asrîlik, e) Edebî Eser, f) Edebiyat ve Eğitim başlıklarında ele alındığı görülmektedir. İkinci Meşrutiyet'te sosyal hayattaki değişmelere muvazi olarak hatta onun zorlamasıyla edebiyat anlayışında önemli değişimler olmuştur. Ayrıca yazarlarımız batıdaki yeni fikrî ve felsefî gelişmeleri de takip etmişlerdir. Artık Namık Kemal ve Abdülhak Hamit'in tanıdığı batılı yazarlar değil daha farklı yazarlar tanınmakta ve okunmaktadır. Bu noktalardan bu devrenin dolayısıyla bu bölümün ayrı bir önemi vardır. Yalnız içinde bulunduğu çevre, psikolojisi ve şahsiyeti, daha sonraki çalışmaları göz önünde bulundursaydı Köprülü'ye bu kadar yüklenilir miydi bilemiyorum. Dikkatli bakılırsa Köprülü'nün o dönemdeki yazılarında geleceğin büyük âlimini müjdeleyen işaretler bulunabilirdi. Böylece de tartışmalardaki psikolojik yapı daha açık bir şekilde ortaya çıkardı.

Çalışmanın üçüncü bölümü Edebî Türlelere tahsis edilmiştir. Burada da önceliği a) *Millî Tiyatro* almaktadır. Darülbedayi devresi de haklı olarak söz konusu edildiği için tiyatro oldukça uzun bir bölüm teşkil etmiştir. Tiyatronun Namık Kemal neslinden sonra denilebilir ki en fazla üzerinde durulduğu dönem bu devir olmuştur. Bunda da Türkçü edebiyatın ideolojik tavrının payı olsa gerek. Çünkü tiyatro belli fikirleri vermede son derece elverişli bir edebî türdür. *Hikâye-Roman, Şiir ve Vezin* başlıklarının sıralama ve numarasında gözden kaçan hususlar olduğu anlaşılıyor.

Eserin dördüncü bölümü *Sanat ve Estetik* başlığını taşıyor. Bu ve bundan sonra gelen *Beşinci Bölüm: Tenkit* başlığının yeri burası değil gibi geliyor bana. Bilge Ercilasun sıralamada üzerinde durulmasının yoğunluğunu göz önünde bulundurmuş. Acaba bizatihi konunun kendisine bağlı kalınıp dil, sanat, edebiyat ve edebî türler sırasında gitseydi ve tenkit konusu ilk başta ele alınsaydı

daha iyi mi olurdu diye düşünüyorum. Ama her yiğidin bir yoğurt yiyişi olduğunu da göz ardı edemeyiz.

II. Meşrutiyet dönemi, süreli yayımların çeşitliliği buna mukabil sürelerinin çok kısa oluşu vb. sebeplerden araştırılması zor bir dönemdir. Öte yandan fikrin ön plâna çıktığı varlık ve yokluk kavgasının yapıldığı, bu bakımdan da sırf dil, edebiyat, sanat meselelerinin araştırılmasının güç olduğu bir devreyi, Cumhuriyetin temellerinin bulunduğu bir dönemi Prof. Dr. Bilge Ercilasun ele almış, bunun ilk ve belki de en önemli bölümünü Türkçü tenkidi yeniden tartışmaya açmıştır.

Eskilerin tabiriyle “Arkası geleğen ola” diyor, eserin ikinci ve belki de üçüncü kısımlarını bekliyoruz.

Kâzım Yetiş